

Wybrane działania na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w świetle realizacji idei zrównoważonego rozwoju

Grażyna Wójcik

*Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Handlu i Instytucji Rynkowych,
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków*

Wprowadzenie

Niepowodzenie dotychczasowych działań w obszarze odbudowy rozwoju wsi i obszarów wiejskich rodzi nieustanną potrzebę poszukiwania nowych rozwiązań (metod), które w znaczącym stopniu powinny poprawić (reformować) współczesne rolnictwo. Warto bowiem podkreślić, że chociaż rolnictwo jest zasadniczym spoiwem polskiej gospodarki, niestety charakteryzuje je wiele słabych stron, z których najważniejsze to: wysoka stopa bezrobocia, zacofanie modernizacyjne gospodarstw, niska świadomość ekologiczna mieszkańców, nadmiernie wysoki odsetek ludności związanej z gospodarstwem rolnym jako głównym źródłem utrzymania rodziny, degradacja środowiska naturalnego itp.

Wobec tego, rozwój oraz ewolucja obszarów wiejskich stanowią pole badawcze eksploracji wielu dyscyplin wiedzy, ze szczególnym uwzględnieniem zainteresowań takich autorów, intensywnie zajmujących się tymi zagadnieniami, jak: Czykier-Wierzba (1997), Hunek (1997), Kamiński (1992), Klepacki (1997), Tomczak (1997), Woś (1996 a,b), Niewęglowska (2011).

Kierunki przekształceń rolnictwa w krajach Unii Europejskiej, wśród licznych zadań, wyznaczają także w znakomitej większości drogi przekształceń wsi i rolnictwa, także w Polsce. Realizacja tych działań jest związana przede wszystkim ze znacznym napływem sukcesywnie wpływających środków finansowych na działania promujące postęp regionalny wsi. Wejście Pol-

ski w struktury europejskie jest jedną z szans na odbudowanie silnego oraz zdrowego rolnictwa, które może współzawodniczyć na równych prawach z rolnictwem innych krajów na rynkach światowych. Należy jednak pamiętać, że tworząc określone zmiany, związane ze środowiskiem przyrodniczym, powinno się uwzględniać ideę zrównoważonego rozwoju. Działalność prowadzona na obszarach wiejskich jest bowiem silnie uzależniona od warunków środowiskowych, w związku z czym może także przyczyniać się do degradacji otoczenia naturalnego. Zrównoważony rozwój (*sustainable development*), szczególnie w rolnictwie, to umiejętność łączenia celów ekonomicznych z celami ekologicznymi, które powinny być brane pod uwagę teraz, z jednoczesnym uwzględnieniem ich skutków w przyszłości. Takie postępowanie jest zgodne z dobrą praktyką rolną i powinno przyczyniać się także do ochrony zasobów wiejskich.

Celem niniejszej pracy jest próba przedstawienia koncepcji zrównoważonego rozwoju, a tym samym wskazanie kierunków działań wspomagających rozkwit rolnictwa i obszarów wiejskich.

Wybrane działania wspierające rozwój polskiego rolnictwa

Polskie rolnictwo wymaga znaczących przeobrażeń oraz reform koniecznych do wyrównywania szans rozwojowych na problematycznych obszarach wiejskich. W obecnej sytu-

acji należy skoncentrować się na wybranych działaniach, które są elementem koniecznym, aby zapobiec marginalizacji tego sektora.

Jednym z istotnych działań wspomagających postęp na wsi jest niwelowanie funkcji gospodarstw o małej powierzchni na rzecz wielofunkcyjnych, co oznacza uzyskiwanie dochodów z różnych źródeł oraz wykorzystywanie terenów wiejskich pod cele ekonomiczne i socjalne.

W dobie konstruowania określonych programów, odnoszących się do rozwoju wsi, należy domagać się efektywnej współpracy między sektorami administracji publicznej oraz między administracją i mieszkańcami regionów. W rezultacie, powinna to ułatwić rosnąca świadomość rolnicza, wymagająca schematu zintegrowanego myślenia na wszystkich szczeblach (Kaleta, 1992). W rozwijaniu trudnego obszaru rolniczego żywotne znaczenie ma przede wszystkim świadome podejście rolników do spraw, mających za zadanie promowanie lokalnego przetwórstwa produktów rolnych (np. udział w targach żywności, zrzeszanie się producentów rolnych, aktywne korzystanie z doradztwa rolniczego).

Istotnym działaniem, wspierającym postęp obszarów wiejskich, jest poszukiwanie sposobów i środków umożliwiających społecznościom lokalnym ujawnienie np. ich zawodowych aspiracji. Jednym z takich narzędzi mogą być rozwój i promocja lokalnej turystyki, która powinna zapewniać wzrost regionalny oraz przyczynić się do sukcesu gospodarczego całego kraju. Kluczowym zadaniem przedsięwzięcia jest podniesienie atrakcyjności lokalnych regionów wiejskich poprzez zwiększenie dostępu do dóbr i usług, zapewniając między innymi spójność przestrzenną miasto-wieś.

Wyniki doświadczeń krajów wysoko rozwiniętych dają podstawę do stwierdzenia, że rolnictwo uprzemysłowione może nieść ze sobą między innymi konsekwencje ekonomiczne, np. rosnące koszty produkcji, które należy koniecznie ograniczać. Szansą na poprawę tej sytuacji jest rolnictwo ekologiczne jako ratunek dla zdegradowanej i nadmiernie eksploatowanej przyrody. Rolnictwo ekologiczne to nowoczesny sposób gospodarowania, który wykorzystuje naturalne zasoby przyrody, uwzględniając zdrowotność roślin i zwierząt. Jego priorytetowym zadaniem powinno być zredukowanie stosowania pestycydów i nawozów sztucznych, które

zanieczyszczają glebę oraz wody gruntowe. Skutkiem tej technologii produkcji jest tworzenie żywności o wysokich parametrach jakościowych, w którym skażenie nie przekracza unijnych norm środowiskowych.

Ochrona środowiska naturalnego stanowi ważny element w budowaniu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Programy rolnośrodowiskowe zachęcają rolników przede wszystkim do kluczowych zmian w świadomości oraz promują podejmowanie działań, zmierzających w kierunku ochrony wiejskiego krajobrazu (Kordela, 2011). Kierunki przekształceń, ze szczególnym uwzględnieniem procesu rozwoju rolnictwa ekologicznego, sformułowano w specjalnym programie: *Plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011–2014*, w którym wyszczególniono kilka wytycznych. Podstawowymi celami tego pakietu mają być:

- rozwój rynku, promocja, informacja;
- ściśle określone zasady produkcji;
- certyfikacja oraz kontrola;
- wspieranie rozwoju w rolnictwie metodami ekologicznymi;
- ochrona środowiska i współpraca z odpowiednimi jednostkami rolniczymi.

Niezwykle istotnym instrumentarium w działaniach wspierających rozwój obszarów wiejskich jest realizowanie Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Działania zaproponowane w PROW mają na celu wspomaganie wielofunkcyjnego oraz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i są podstawą do budowania europejskiego, nowoczesnego modelu rolnictwa.

Według Wosia (1998), współczesne rolnictwo zrównoważone (zintegrowane, harmonijne) powinno charakteryzować się zrównoważonymi systemami rolniczymi, które mają na względzie równowagę celów produkcyjnych oraz ekologicznych. Zasoby naturalne to szczególnie czynnik, który powinien być eksploatowany zgodnie z koncepcją samoodnawiania się w przyszłości. Zarządzanie zasobami naturalnymi musi natomiast przyczynić się do zaspokojenia zmiennych potrzeb ludzkich, mając jednocześnie na uwadze stan odpowiedniej jakości środowiska przyrodniczego, co ma istotne znaczenie dla przyszłych pokoleń.

Kolejną kwestią odnowy wsi jest przede wszystkim ochrona zawodu rolnika oraz zwrócenie uwagi na jego sytuację bytową. Istotną rolę w tym zakresie pełni doradztwo indywidualne. Regionalne doradztwo rolnicze jest podstawowym narzędziem w propagowaniu wiedzy rolniczej, a co za tym idzie utrzymywaniu obszarów wiejskich w dobrym, szlachetnym stanie. W związku z tym, naturalnym krokiem w kształtowaniu zdrowego rolnictwa jest szacunek do zawodu rolnika oraz ziemi i przyrody (Jagiełło-Łysiowa, 1966).

Rekonstrukcja polskiej wsi powinna być oparta na rzetelnej wiedzy z zakresu zarządzania, przedsiębiorczości i marketingu terytorialnego. Wyszczególnione narzędzia są elementami koniecznymi do podniesienia jakości produktów rolnych oraz usprawnienia rynku zbytu. Niewątpliwie, zespół odpowiednich instrumentów oraz ich inteligentne wykorzystanie pomoże zniwelować istniejące obecnie różnice między gospodarstwami o niskiej mobilności i niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz gospodarstwami nowoczesnymi.

W sferze gospodarczej jednym z istotnych działań powinno być dostosowanie posiadanego potencjału wytwórczego do własnych możliwości, mając na uwadze racjonalne gospodarowanie. Należy pamiętać również, że o potencjale produkcyjnym decyduje przede wszystkim przestrzeń produkcyjna. Temat struktury agrarnej jest przedmiotem zainteresowań wielu badaczy (Łaguna, 1997; Nietupski i Kutkowska, 1998; Ostrowski, 1994, 1996, 1997; Szemberg, 1996, 1997, 1998).

Stosunek do własnych zasobów przestrzeni produkcyjnej, ich zasadnicza rola to podstawa w kształtowaniu nowego, zdrowego modelu rolnictwa, opartego również na innowacyjnych rozwiązaniach. Dlatego też należy pamiętać, że podstawową jednostką produkcyjną w rolnictwie jest gospodarstwo rolne, które powinno być zarządzane przez rolnika respektującego zasady dobrej praktyki rolnej, który powinien przyczyniać się do zachowania w należytym stanie obecnych zasobów przyrodniczych (więcej w kolejnym rozdziale).

Zatem, wśród kluczowych narzędzi wspierających rozwój w kwestii promowania dobrych praktyk rolniczych jest przede wszystkim honorowanie zrównoważonego rozwoju. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych jest

dobrowolnym działaniem producenta w gospodarstwie rolnym, które przyczynia się do ochrony środowiska naturalnego oraz przede wszystkim wspomaga zasoby genetyczne zwierząt gospodarskich. W ramach programu rolnośrodowiskowego zostały wdrożone następujące pakiety:

- rolnictwo zrównoważone, które ma na celu zbilansowanie gospodarki nawozowej oraz prowadzenie odpowiedniego następstwa roślin uprawianych w gospodarstwie (szerzej w następnym rozdziale),
- rolnictwo ekologiczne, które zależy w dużej mierze od sposobu użytkowania gruntów rolnych.

W przypadku prowadzenia produkcji zwierzęcej, zbilansowanej z produkcją roślinną, włączono natomiast następujące przedsięwzięcia:

- utrzymanie łąk ekstensywnych, które polega na przywróceniu/kontynuacji wykaszania łąk o wysokim walorze przyrodniczym;
- utrzymanie pastwisk ekstensywnych, co wiąże się głównie z przywróceniem lub zachowaniem ekstensywnego wypasu na cennych przyrodniczo pastwiskach półnaturalnych;
- ochrona gleb i wód, polegająca na stosowaniu wsiewek poplonowych oraz międzyplonów, co ogranicza erozję, w tym wymywanie składników pokarmowych z gleby;
- tworzenie stref buforowych – dwu- lub pięciometrowych pasów zadarnionych – na styku wód powierzchniowych oraz gruntów rolnych, w celu ograniczenia wpływów zanieczyszczeń rolniczych;
- zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich, które wiąże się głównie z utrzymaniem hodowli i chowu ras zwierząt zagrożonych wyginięciem (np. bydło, konie, owce).

Poszczególne pakiety w ramach zrównoważonego rozwoju powinny być wdrażane w całym kraju. Zdaniem Żurek (2001), szczególnym przykładem tych działań może być proponowana promocja rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz powstawanie gospodarstw agroturystycznych, np. w regionie małopolskim.

Należy podkreślić, że misja rozwoju obszarów wiejskich, zgodna z ideą zrównoważonego rozwoju to kompleksowa ochrona środowiska przyrodniczego (naturalnego). Realizując wspomniany plan, należy natomiast rozwijać postawy proekologiczne przede wszystkim w producentach rolnych, którzy potrafią generować dochody, produkując towary rolnicze zgodnie z harmonią przyrody.

Mierniki zrównoważonego rozwoju w rolnictwie

Nowy, zrównoważony model rozwoju rolnictwa, w którym cele gospodarcze są silnie zintegrowane ze środowiskowymi, został zapoczątkowany reformą Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) pod przewodnictwem komisarza do spraw rolnictwa Ray'a McSharry'ego. Wspomniana reforma zainicjowała tworzenie nowego wizerunku rolnictwa europejskiego, w którym pierwszoplanowe znaczenie nadano takim działaniom, jak: tworzenie warunków trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, wspieranie rolnictwa ekologicznego, promowanie dobrych praktyk rolniczych (ang. GFP) oraz dofinansowanie polityki rynkowej.

Współczesne gospodarowanie na obszarach wiejskich wymaga od rolników znajomości szerokiego zakresu wiedzy, która przyczynia się znacząco do produkowania towarów, przede wszystkim o odpowiedniej jakości (np. produkty ekologiczne). Należy pamiętać, że każda działalność, zwłaszcza na obszarach wiejskich, jest oparta na określonych zasadach. Działalność ta, ze względu na swój przyrodniczy charakter powinna przyczyniać się do honorowania kodeksu rolniczego. Dlatego też warto wspomnieć, że od lat trwają prace nad opracowaniem oraz udoskonaleniem wskaźników i mierników, pozwalających na kontrolowanie (ocenie) wymogów,

dotyczących ochrony środowiska naturalnego. Przykładami takich działań zakrojonych na wielką skalę są określone projekty, m.in.: ELISA, LUCAS, IRENA, ARIADNE itp. Wobec tego, stałe partycypowanie w procesach rozwojowych, których naczelną zasadą jest promowanie zrównoważonego rozwoju, wydaje się elementem koniecznym, wynikającym również z członkostwa unijnego. Niewątpliwie, ciągłe unowocześnianie narzędzi rozwojowych oraz szukanie nowych rozwiązań na drodze do postępowego, także zdrowego rozwoju rolnictwa jest konieczne, aby móc wygrywać z konkurencją na rynkach globalnych. W rezultacie bowiem, tylko ustawiczne podnoszenie wiedzy rolniczej, która uwzględnia prozdrowotne aspekty produkowania, pozwala każdemu wytwórcy odnieść pożądaną sukces.

Podstawowym zadaniem współczesnego rolnictwa, respektującego zrównoważony rozwój, jest działanie zgodnie z kodeksem rolniczym, którego gospodarowanie oparto na trzech zasadach (tab. 1). Według autorki, rozwój zrównoważony to taki sposób prowadzenia działalności produkcyjnej, który wykorzystuje potencjał środowiskowy i wiedzę rolnika, mając na względzie szanowanie zasobów nieodnawialnych. Jednocześnie, jest to próba pogodzenia materialnych aspiracji i potrzeb człowieka z koniecznością respektowania zasobów naturalnych oraz zachowania ich w należytych stanie dla przyszłych pokoleń.

Rozwój zrównoważony oznacza konieczność integrowania problematyki ochrony środowiska z politykami poszczególnych dziedzin gospodarki. Wymaga stworzenia określonych regulacji pośrednich oraz bezpośrednich, które stymulują zachowania proekologiczne. Informacje zawarte w tabeli 1 sugerują określoną koncepcję zrównoważonego rozwoju w rolnictwie oraz wskazują kierunek, którym należy sukcesywnie podążać.

Tabela 1. Wybrane zasady zrównoważonego rozwoju w rolnictwie
 Table 1. Some principles of sustainable development in agriculture

Zasada nr 1. Zachowanie równowagi w procesach produkcyjnych <i>Rule No. 1. Maintain a balance of production processes</i>	– odpowiednia, procentowa zawartość obornika w glebie (im większe pokrycie pełnowartościowym nawozem, tym lepsze zbiory) – <i>adequate soil manure percentage (the greater the high-value fertilizer coverage, the better the crops)</i> – częstotliwość nawożenia (standardowo raz na pięć lat) – <i>fertilizing frequency (once in five years as a standard)</i> – stosowanie odpowiednich norm przeliczeniowych z uwzględnieniem płodozmianu – <i>use of appropriate conversion standards with consideration of crop rotation</i>	– równowaga między potrzebami a produkcją paszy dla zwierząt – <i>balance between animal feed requirements and production</i> – równowaga w procesie produkcji – <i>balance of the production process</i>
Zasada nr 2. Zachowanie równowagi w organizacji sił wytwórczych <i>Rule No. 2. Maintain a balance in the organization of productive forces</i>	– zachowanie równowagi środków kapitałowych z zasobami ziemi <i>maintaining a balance between capital assets and land resources</i>	
Zasada nr 3. Zachowanie równowagi między systemami gospodarczymi a czynnikami produkcji <i>Rule No. 3. Maintain a balance between economic systems and factors of production</i>	– precyzyjne i szczegółowe zaplanowanie procesów produkcyjnych z zachowaniem rachunku ekonomicznego <i>– precise and detailed planning of production processes while retaining the economic calculation</i>	

Źródło: opracowanie własne – *Source: author's own elaboration.*

Wśród istotnych działań, promujących zrównoważony postęp, istotnym narzędziem jest przede wszystkim: **ustalenie równowagi ekonomicznej w całym gospodarstwie.**

Uwzględniając budowanie równowagi ekonomicznej konkretnego gospodarstwa, należy wziąć pod uwagę następujące procedury:

- Relacja nr 1 – produkty **niezależne** przedstawia działanie produkt-produkt. Przy tym postępowaniu zmiana wielkości produkcji jednego produktu nie wpływa w żadnym stopniu na wytwarzanie w tym samym gospodarstwie drugiego produktu (np. chów bydła na pastwisku i fermowy chów drobiu);
- Relacja nr 2 – produkty **komplementarne**. W tej sytuacji wzrost produkcji jednej gałęzi wywołuje taką samą zmianę w drugiej gałęzi przy stałej ilości zasobów. Typowym przykładem jest powiązanie między produkcją roślinną

i zwierzęcą (np. buraki cukrowe – bydło mleczne);

- Relacja nr 3 – produkty **sprzężone**. Taka sytuacja ma miejsce, gdy wytwarzanie jednego produktu wiąże się z koniecznością wytwarzania innego produktu (np. ziarno, słoma);
- Relacja nr 4 – produkty **konkurencyjne**. W tym przypadku zwiększenie produkcji jednego produktu wiąże się jednocześnie z ograniczeniem produkcji innego produktu czy produkcji (np. można konkurować między sobą o ziemię, pracę oraz kapitał).

Według autorki, budowanie schematu produkcyjnego, zgodnego z ideą zrównoważonego rozwoju, jest zadaniem trudnym i wielowymiarowym, niejednokrotnie wymagającym zaangażowania szerokiego spektrum określonych narzędzi. Podsumowując, cały proces pro-

dukcyjny to zaprojektowany oraz zorganizowany system, który powinien wykorzystywać ciągle uaktualnianą wiedzę rolnika, technologię i określone zasoby w celu zaspokojenia określonych potrzeb konsumentów. Wymienione elementy podlegają ciągłemu procesowi ewolucji, powinny być efektem mądrego zarządzania, to znaczy: planowania, kontrolowania, organizowania i motywowania.

Rolnik, dążąc do podniesienia poziomu produkcji oraz usprawnienia organizacji gospodarstwa musi brać pod uwagę zmiany, zachodzące na obszarach wiejskich z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Warto zauważyć, że rolnictwo jest ściśle uzależnione od warunków środowiskowych, ale równocześnie oddziałuje na nie bezpośrednio, powodując nieodwracalne skutki. Dlatego też, myśląc o rozwoju wsi należy pamiętać, że wybieganie ku przyszłości jest odpowiedzialnym postępowaniem rolnika, któremu powinno leżeć na sercu dobro przyszłych pokoleń.

Podsumowanie

Członkostwo unijne znacznie podniosło rangę zagadnień związanych z ideą zrównoważonego rozwoju i przyspieszyło proces jego wprowadzania. Dzięki istotnemu wsparciu finansowemu realizacja niektórych projektów stała się bowiem realna, np. w projekcie odbudowy środowiska naturalnego, a tym samym wykształciła postawy proekologiczne.

Współczesne rolnictwo wymaga stosowania szerokiego spektrum narzędzi, których podstawowym zadaniem jest uzdrowienie obszarów wiejskich. Niewątpliwie, wszystkie działania rolnośrodowiskowe powinny respektować ideę zrównoważonego rozwoju, przede wszystkim te, które wspomagają procesy decyzyjne między społeczeństwem a środowiskiem naturalnym. Dlatego też, godny uwagi jest fakt świadomego postępowania każdego rolnika, respek-

tującego ideę zrównoważonego rozwoju na terenach wiejskich. Oznacza to przede wszystkim zrównoważone gospodarowanie na obszarach o cennych walorach przyrodniczych, którego podstawowym celem jest kształtowanie świadomego modelu życia, opartego na szacunku do przyrody.

Zasadnicze cechy wszelkich działań prorozwojowych to przede wszystkim:

- stabilność funkcjonowania struktur organizacyjnych, dotyczących obszarów chronionych;
- stosowanie motywującego systemu ulg i zwolnień dla lokalnej społeczności za wdrażanie postaw proekologicznych;
- dostarczanie informacji, dotyczących środowiska naturalnego oraz pozytywnego lub negatywnego wpływu działalności ludzkiej na otoczenie przyrodnicze;
- pomaganie między innymi w kontroli skutków wspomnianych działań;
- uaktualnianie wiedzy na temat norm środowiskowych oraz dostosowywanie do wymogów unijnych;
- informowanie opinii publicznej na temat skażeń środowiska naturalnego;
- harmonijne i komplementarne rozwijanie sfery ekonomicznej, także społecznej;
- opracowanie wskaźników, które odzwierciedlają w skali makro powiązania między działalnością rolną a środowiskiem.

Warto podkreślić, że realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich zapewni z pewnością bardziej niż dotychczas zrównoważony, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz zwiększy ich atrakcyjność jako miejsca do korzystnego gospodarowania i produkcji. Atuty te przyczynią się do redukcji bezrobocia, poprawienia jakości produkcji rolniczej, prowadzonej według zasad harmonijnego rozwoju oraz utrzymania na właściwym poziomie obecnego krajobrazu.

Literatura

Czykier-Wierzba D. (1997). Wybrane problemy konkurencyjności polskiego rolnictwa. *Post. Nauk Rol.*, 2: 77–88.

Hunek T. (1997). The role of agriculture in the transi-

tion process in Poland. In: Kydd J. et al. (eds), *The role of agriculture in the transition. Process towards a market economy*, United Nations Economic Commission for Europe, Economic Studies n. 9. New York and Geneva.

- Jagiello-Lysiowa E. (1966). Zawód rolnika w świadomości społecznej dwóch pokoleń wsi. Seria: Problemy Regionów Uprzemysłowionych. Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Kaleta T. (1992). Integracja polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską. Wspólna Polityka Rolna. MRCIE 54 FAPA, Warszawa.
- Kamiński W. (1992). Podstawowe problemy obszarów wiejskich. Post. Nauk Rol., 1: 19–32.
- Klepacki B. (1997). Sytuacja ekonomiczna gospodarstw chłopskich w okresie transformacji. Zagad. Ekon. Rol., 2/3: 37–46.
- Kordela M. (red.) (2011). Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie (wydanie XI). PWN, Warszawa, 410 ss.
- Łaguna M. (1997). Znaczenie ekonomiczne wielkości obszarowej gospodarstw indywidualnych w świetle współpracy Polski z krajami Unii Europejskiej. Post. Nauk Rol., 2: 99–108.
- Nietupski T., Kutkowska B. (1998). Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw wobec wejścia Polski do Unii Europejskiej. Post. Nauk Rol., 3: 85–98.
- Niewęglowska G. (2011). Środowiskowy wymiar zasady wzajemnej zgodności respektowanej przez gospodarstwa rolne. Ochrona środowiska i zasobów naturalnych, 49: 292–230.
- Ostrowski L. (1994). Rynek ziemi rolniczej. Zagad. Doradz. Rol., 3/4: 28–39.
- Ostrowski L. (1996). Transakcje kupna-sprzedaży gruntów rolnych w latach 1991–1995. Zagad. Ekon. Rol., 6: 17–30.
- Ostrowski L. (1997). Dzierżawa gruntów w Polsce w latach 1991–1995. Wieś i Rolnictwo, 2: 49–62.
- Szemberg A. (1996). Przemiany w strukturze obszarowej i zatrudnienia w rolnictwie chłopskim. Próba prognozy do 2010 r. Zagad. Doradz. Rol., 2: 51–62.
- Szemberg A. (1997). Przemiany agrarne w latach 1992–1996. Zagad. Ekon. Rol., 4/5: 3–6.
- Szemberg A. (1998). Przemiany w strukturze obszarowej gospodarstw chłopskich. Wieś i Rolnictwo, 1: 7–21.
- Tomczak F. (1997). Szanse i ograniczenia uczestnictwa polskiego rolnictwa i agrobiznesu na rynkach międzynarodowych. Post. Nauk Rol., 2: 5–17.
- Woś A. (1996 a). Zarys strategii rozwoju polskiego rolnictwa. Zagad. Doradz. Rol., 3: 82–99.
- Woś A. (1996 b). Zmiany struktury agrarnej rolnictwa polskiego do 2020 roku. Zagad. Doradz. Rol., 2: 31–50.
- Woś A. (red.) (1998). Rolnictwo zrównoważone. W: Encyklopedia agrobiznesu. Fundacja Innowacja, WSS-E, Warszawa.
- Żurek A. (2001). Rozwój rolnictwa ekologicznego w województwie małopolskim. Zesz. Nauk. AR w Krakowie, nr 391, Ekonomika, nr 29.

SELECTED MEASURES TO DEVELOP AGRICULTURE AND RURAL AREAS IN LIGHT OF THE IDEA OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

This paper presents, based on the available literature, the difficult situation in agriculture. Special attention is drawn to the needs of this sector, which should be reconstructed in line with the concept of sustainable development. Furthermore, important characteristics that have to be met to achieve sustainable development are indicated. Special emphasis is given to the need to undergo certain changes in farming management, which through good agricultural practices will provide better living conditions for future generations. It was found that to achieve the idea of sustainable development, farming should be based on many tools that must be compatible with the natural environment. The indicated directions of change, in a spirit of sustainable development, must be treated comprehensively to determine the state that has to be strived for when making decisions concerning agriculture.